OS DE BALAGUER EN EL SEGLE XII.
PER QUÈ VA SER TITLLAT DE MALIGNE?

Xavier Mora Giné

Versió 1.4,   27 de desembre de 2025

Murs del castell d'Os (gener 2024)

L'autor agrairà qualsevol comentari que se li faci arribar,
especialment als efectes de corregir possibles errors;
correu electrònic de contacte: Xavier.Mora@uab.cat.

Tot sovint s'associa a Os de Balaguer l'epítet de "malignum castrum". Segons s'explica —vegi's per exemple [*Villanueva 1806–07*: p. 100]— aquest renom respon al caràcter fort i inexpugnable del seu castell, que havia costat molt de conquerir. Tanmateix, la raó de ser de l'adjectiu "maligne" no seria ben bé aquesta...

1 El document on Os és qualificat de maligne

El pergamí on apareix la denominació de "malignum castrum" data de l'any 1116 (té més de 900 anys!) i conté l'escriptura d'una donació que va fer el vescomte Guerau Ponç II de Cabrera amb motiu de la recent conquesta d'Os (doc. **1** del recull adjunt). Traduït del llatí al català, comença així:

> "Aquesta és l'escriptura de donació que faig jo, Guerau, vescomte,
> a vosaltres, Pere Guerau, fillol meu,
> Berenguer Ramon, Guillem Bernat, Pere Joan i Bernat Pere,
> perquè heu fet una gran gesta, ja que
> us heu revestit de Crist,
> i heu destruït un castell maligne amb els fills dels agarens,
> i heu volgut ser fills de Déu,
> i heu portat la bona cristiandat a aquest castell,
> i heu volgut donar possessió a Déu,
> i heu donat pas al nobilíssim vescomte amb els seus homes
> en el castell que s'anomena Os,
> i heu fet empresonar la gent maligna."

Com es pot veure, en cert moment parla del "castell maligne" i en un altre de la "gent maligna". Les repetides referències a la religió porten a creure que la "gent maligna" serien els musulmans, aquí anomenats "agarens". Segons aquesta interpretació, doncs, el qualificatiu de "maligne" no es referiria a la fortalesa de la fortificació, sinó a un caràcter especialment musulmà dels seus pobladors.

En recompensa per la seva col·laboració, els cinc homes esmentats van rebre del vescomte sengles masos situats al terme del castell, "els millors que hi ha", i també sengles cases de la vila. A més, el vescomte els va donar també, suposem que a tots ells en conjunt, un molí que hi havia als sols del poble i el forn de la vila. En principi, els masos eren concedits amb privilegi de franquesa, és a dir, amb exempció d'impostos. D'acord amb això, posteriorment apareixen anomenats com "els (masos) francs d'Os" (doc. **5–7**). Tanmateix, no eren eximits del delme i la primícia, que eren assignats a l'abadia de Sant Pere d'Àger. D'altra banda, el vescomte se'n reservava el dret de tanteig, és a dir

de tornar a adquirir qualsevol d'aquests masos pel mateix preu que n'oferís el comprador en una futura venda.

2 Els donataris s'havien convertit al cristianisme?

La frase "revestir-se de Crist" que apareix en la cita de més amunt és una metàfora del que significa el sagrament del baptisme (vegi's, per exemple, [*Crnčević 2000*]). Per tant, la frase "us heu revestit de Crist" es pot interpretar en el sentit que aquelles persones a les que es dirigia el vescomte s'havien batejat.

Aquesta metàfora prové de l'apòstol Sant Pau, que en la seva Carta als Gàlates diu el següent [*Bíblia*: *Ga* 3, 26–27]:

> " 26 Tots vosaltres, per la fe, sou fills de Déu en Jesucrist:
> 27 Tots els qui heu estat batejats en Crist us heu revestit de Crist."

Aquí s'ha d'entendre que el versicle 27 explica el perquè del versicle 26: Com que Crist és fill de Déu, en revestir-se de Crist el batejat esdevé també fill de Déu. Per tant, en dir que aquelles persones han "volgut ser fills de Déu" el document **1** estaria insistint en donar a entendre que s'havien batejat.

> La metàfora del revestiment és ben present encara actualment en el ritual del baptisme, on en cert moment el celebrant diu al batejat: "Ets ja una nova criatura i t'has revestit de Crist." Llavors se li posa un vestit blanc, popularment anomenat 'capa de bateig', que simbolitza aquest revestiment amb Crist. L'acte sovint conclou amb el cant del versicle *Ga* 3, 27 de més amunt.
>
> En l'Edat Mitjana, la metàfora del revestiment la trobem, per exemple, a *De cognitione baptismi*, d'Ildefons de Toledo (segle VIII) [*Ildefons sVIII*: cap. CXLII, col. 171C–172A] i als *Sententiarum libri quatuor*, de Pere Llombard (segle XII) [*Llombard sXII*: Lib. IV, Distinctio IV.3, col. 337].

Dit això, les frases a què ens estem referint del document també podrien ser interpretades en el sentit que aquelles persones havien actuat de manera molt cristiana, sense que això impliqués necessàriament una conversió recent.

Tanmateix, també és de notar que el document presenta el primer donatari, Pere Guerau, com a *filiolus* del vescomte Guerau Pons. Això dona a entendre que el vescomte li era padrí de baptisme [*MLLM*: filiolus].

En la nostra opinió, la hipòtesi més senzilla de tot plegat és que *els cinc donataris s'havien batejat tots ells en el context de la conquesta d'Os.*

Noti's que el fillol del vescomte s'anomena Pere Guerau, on el cognom, Guerau, és el nom del seu padrí, el vescomte, i Pere seria el nom rebut en el baptisme. Els noms i cognoms dels altres donataris —Berenguer Ramon, Guillem Bernat, Pere Joan i Bernat Pere— deuen respondre al mateix patró: nom de fonts + nom del padrí de baptisme.

A diferència del que es podria esperar, cap d'aquests individus sembla haver originat una família més o menys benestant. Ans al contrari, com veurem més avall, els seus masos van ser objecte d'abús per part d'altres famílies més poderoses. Aquests abusos no són gaire diferents dels que es troben documentats més tard en el cas de batejats ex-musulmans a València [*García-Oliver 2021*: p. 694].

El document també ens fa saber que la "conquesta" s'havia produït gràcies a que aquestes cinc persones havien facilitat l'entrada al castell del vescomte i els seus homes, i que elles mateixes havien fet empresonar els sarraïns contraris.

Les conversions voluntàries de musulmans al cristianisme són un fet rarament documentat a l'edat mitjana. Entre altres coses, perquè en principi comportaven càstigs severs (possiblement la pena de mort) des de la comunitat musulmana restant [*Hernando 2015*: p. 268–269]. D'èpoques més tardanes se'n coneixen alguns casos amb un cert detall [*García-Oliver 2021*].

D'una època més propera a la que ens ocupa, se'n coneix un cas de l'any 1081 a la Baixa Ribagorça Occidental, el qual té diversos trets similars al cas d'Os: El maig d'aquell any, Sanç Ramírez, rei d'Aragó i de Pamplona, es repartia a parts iguals amb *Gonbal Exmentz* el lloc de Lomberres i els seus habitants, llevat de sis persones que havien ajudat en l'obtenció d'aquest castell i el de *Muniones* (avui *el Castiello*, a Secastilla) i que s'havien convertit al cristianisme (*tornaverunt ad christianismo*), a les quals concedeix que els seus béns en aquests llocs tinguin caràcter alodial i que només hagin de pagar delme a l'església [*ACB*: doc. 122].

3 Notícia sobre l'església

Dos mesos després de l'escriptura referida, el vescomte en va signar una altra (doc. **2**) a favor de l'abadia de Sant Pere d'Àger. A aquesta institució li donava l'església d'Os junt amb les diverses rendes que li pertanyien, així com els cementiris. Tal com ho diu, sembla ben bé com si l'església d'Os estigués ja en funcionament, la qual cosa no seria estranya, ja que en el món andalusí era relativament normal el cas d'esglésies cristianes en funcionament (vegi's per exemple [*Peñarroja 1993*: § 5.2, 70.2]).

A més, el vescomte també donava a Sant Pere d'Àger el delme de les terres que s'havia quedat com a possessió senyorial, i un altre mas que també hi havia al terme del castell, el qual era eximit per complet de qualsevol obligació tributària.

4 Els noms dels sarraïns

Els documents ens han deixat constància dels noms dels musulmans a qui havien pertangut els sis masos que van ser donats pel vescomte: Els que van ser donats als cinc presumptes conversos provenien de *Musa Abingomar*, *Abchandin*, *Ceuihc* o *Ceiuhc*, *Velax* i *Mutarif* (doc. **1** i **6**, amb la petita variació que **6** escriu *–ch* en lloc de *–hc*). I el que va ser donat a l'abadia de Sant Pere d'Àger provenia d'un musulmà anomenat *Exem* (doc. **2**).

Quatre dels sis noms precedents semblen identificables amb les següents versions normalitzades que trobem en els repertoris d'antropònims andalusins [*Pocklington 2017*, *OA*, *Ávila 1985*] (i que transcrivim d'acord amb les normes habituals de transcripció literal): *Mūsà ibn ᶜUmar, Ibn Hamdān, Muṭarrif* i *Hišām*. El nom *Velax* podria correspondre a *Abū l-ᶜAyš*, o tal vegada a *Balašk*, que no trobem en els repertoris citats però sí en la persona del mossàrab cordovès del segle X *ᵓIsḥāq ibn Balašk*, que va traduir els evangelis a l'àrab [*López 1994*]. Restaria pendent d'identificació l'antropònim *Ceuihc* (amb les seves variants).[1]

El nom *ᶜUmar* podria tal vegada ser l'origen del cognom *Gomar* que està documentat a Os en els segles XV i XVI.

5 Usurpació del delme dels masos francs

Tornant als cinc masos francs i a la donació de què van ser objecte en l'any 1116 (doc. **1**), sembla que no es va complir pas tot el que havia disposat el vescomte. En efecte, el 1172 (doc. **5**) Berenguer de Curià (*Curidan*) i el seu fill Ramon reconeixien que havien estat percebent el delme d'aquests masos tot i que el vescomte l'havia assignat a l'abadia d'Àger. Tanmateix, ara cedien aquest dret a l'abadia, alhora que li retornaven la mateixa carta —és a dir, l'escriptura— de la donació. Així doncs, sembla que els atorgants havien ocultat a l'abadia l'existència del doc. **1**, la qual cosa els havia permès apropiar-se dels drets que en realitat corresponien a aquella institució.

En relació amb això, és de notar que el pergamí de 1116 conté dues signatures amb els noms de Berenguer i Ramon de Curià (*Curidan*) les quals està clar que van ser afegides posteriorment (vegi's la figura 1 i el que diem

[1] Agraïm al doctor Robert Pocklington el seu ajut en aquestes identificacions.

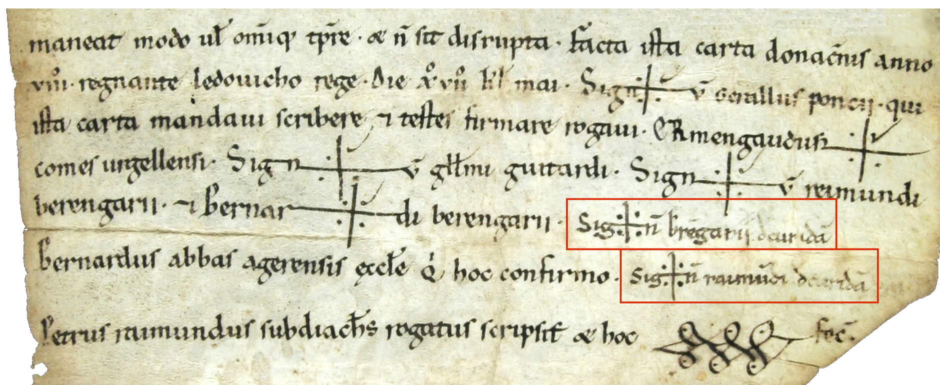

Figura 1: Escatocol del document 1
amb les signatures afegides de Berenguer i Ramon de Curià.
© *Biblioteca de Catalunya*, pg. 166 (reg. 4158)

al respecte en l'edició del document 1). Mitjançant aquesta modificació, sens dubte fraudulenta, els Curià deurien intentar fer valer uns drets que en realitat no tenien.

> La nissaga dels Curià va continuar amb un fill de Ramon que també s'anomenava Berenguer de Curià; el 1210–1212 aquest donava al monestir de Santa Maria de Bellpuig de les Avellanes diverses propietats situades al terme de la Tosca, incloent el castell de dit lloc i diverses fonts [*Bellpuig Cartulari*: vol. I, f. 52r–53r, 55r–56r, 60v].

Berenguer i Ramon de Curià no havien estat pas sols en apropiar-se injustament del delme dels masos francs d'Os. Un any després (doc. 6) Ramon de Sant Llorenç i la seva esposa Caritat també reconeixien que aquesta renda pertanyia a l'abadia d'Àger, la qual cosa dona a entendre que també se n'havien beneficiat injustament. I encara un altre any després (doc. 7) Ramon de Claramunt cedia a l'abadia la seva part en el delme, que era un sisè. D'aquest últim sabem que era germà de Caritat, la que acabem d'esmentar com a esposa de Ramon de Sant Llorenç [*Poblet*: cp. 2114, pg. 14]. Possiblement encara hi havia altres participants entre els parents dels precedents. A tot això, també és de notar que Ramon de Sant Llorenç i Caritat de Claramunt constitueixen l'inici de la nissaga dels castlans d'Os, la mateixa que més endavant portarà el cognom Siscar i que arribarà fins al segle XX.

6 Els masos de Sant Pere d'Àger

En el document de 1172 on Berenguer i Ramon de Curià retornen l'escriptura de donació dels cinc masos francs (doc. 5) signen com a testimonis Bernat de

Pinyana i Pere Bovet. D'aquests sabem que tenien sengles masos al terme d'Os els quals pertanyien a l'església de Sant Pere d'Àger. Així ho acredita, en particular, una butlla papal de l'any 1179 [Chesé 2011: doc. 519] on s'explicita entre les possessions de l'església d'Àger *duos mansos in Oss de Petro Bovet et de Bernardo de Pinnana; et decimas et primitias de quinque aliis mansibus francis in ipsa villa*.

Sobre Pere Bovet tenim notícia [Chesé 2011: doc. 308] que l'any 1152 l'abat d'Àger li donava, a ell i a la seva esposa Ermengards, un alou que incloïa un terra *per chasaladge*, és a dir per a fer-s'hi una casa, i també un llinar enfront de la vila. Molt possiblement, doncs, aquesta donació constitueix l'origen del mas en qüestió.

Si és així, llavors el mas de Bernat de Pinyana podria ser el que havia pertangut al sarraí *Exem* i que l'església d'Àger havia rebut el 1116 del vescomte (doc. **2**). D'aquest mas de Bernat de Pinyana sabem que pels volts de 1170–80 Ramon de Claramunt s'havia apropiat d'una part de les seves terres, havia malmès l'edifici, i se n'havia pres el delme injustament i per la força. Aquests fets consten en uns escrits on Ramon, abat d'Àger, detalla les múltiples queixes que tenia contra dit Ramon de Claramunt [Chesé 2011: doc. 582, 583].

Una generació més tard, el 1195, els dos masos precedents pertanyien respectivament a Bernat Bovet i a Joan de Pinyana. Això ho sabem per dos documents que encara tenen a veure amb els Claramunt. En un d'ells, Bernat Bovet i la seva família empenyoraven totes les seves possessions d'Os i la Tosca a Bernat de Claramunt per 140 sous [Chesé 2011: doc. 621]. En l'altre, Joan de Pinyana intervé com a fiançador en un empenyorament similar de Guillem de la Barbacana al mateix Bernat de Claramunt per ¡50? sous jaquesos [Chesé 2011: doc. 623][2].

7 Intentant situar els masos

La donació de 1152 que hem esmentat com a origen del mas de Bovet (doc. **4**) especifica la situació i afrontacions de la terra que es donava per construir la casa. Concretament es diu que la terra en qüestió estava situada a *Valluminà*, i afrontava *in Radiger* i amb un torrent. Segons [OC: Raiguer, Reguer], el topònim *Radiguer* es refereix a la falda o peu d'una muntanya.

Tot plegat suggereix que el mas en qüestió podria ser tal vegada un predecessor de la recentment desapareguda *torre del Metge*, la qual coincideix amb les dades precedents en els fets d'estar situada a la partida de *Llumenar*, d'afrontar a l'E amb el peu de la *Guàrdia Alta* i al N amb un petit torrent que

[2] Chesé transcriu *X solidos*, però ens sembla més plausible la lectura *L solidos*, d'acord amb Caresmar

baixa d'aquesta muntanya.

Tot i que les parets del darrer edifici eren de tàpia, a la base hi havia un parament antic de pedra sorrenca [*Corsà 2012*: §3.3.3.1.2, fig. 3.3.4, p. 752–753]. Segons aquest autor, les seves característiques apunten a un origen possiblement andalusí, en qual cas no es tractaria del mas de Bovet, fundat el 1152, sinó que podria ser algun dels cinc masos francs.

Pel que fa al mas de Pinyana, l'única indicació que donen els documents és que es trobava *intus in cimiterio* [*Chesé 2011*: doc. 583], que literalment vol dir "a dins del cementiri" (?). Sobre els Pinyana, és de notar que a principis del segle XIII van enllaçar matrimonialment amb la nissaga dels castlans d'Os. Concretament, Bernat de Pinyana, fill de Joan (que podria ser el de més amunt), es va casar amb Arsenda de Sant Llorenç, neta dels Ramon i Caritat esmentats al capítol 5 i hereva de la castlania d'Os. També deuria pertànyer aquesta família el *Pinyanetus* que l'any 1289 era veí d'Os i venia un alou de la Figuera a Pere de Palau, batlle de Camarasa i senyor de Privà [*Mora 2025*: ítem 855]. En relació amb això, és de notar que a Os existeix encara una Casa Pinyana, que tal vegada podria tenir origen en aquesta nissaga medieval.

Sobre la situació dels cinc masos francs, els documents no en donen cap pista. La toponímia actual encara inclou un *Tossal de la Masia*, però no hi ha restes ni record de cap edifici llevat d'un corral-cabana amb era en les seves proximitats.

D'altra banda, el molí de "davall la vila" que és objecte de donació el 1116 (capítol 1) podria correspondre al que encara funcionava a principis del segle XX i que es coneix com *Molí del Grau*, el qual es troba efectivament davall la vila, a prop del punt on el riu Farfanya es troba amb el camí de Castelló.

8 Altres dades sobre el terme d'Os en el segle XII

La toponímia està molt present en el document **8**, que no té data però seria dels volts de 1172–74 (vegi's la discussió que n'acompanya la transcripció). Aquest pergamí conté una enumeració dels alous que pertanyien a Sant Pere d'Àger. A continuació donem una llista dels topònims que hi apareixen; els que marquem amb un asterisc encara persisteixen en l'actualitat.

lo Castellar Possiblement es tracti del mateix lloc que és anomenat *Castellar de Culla* en la delimitació del terme de Tartareu segons un document que pretén ser de mitjan el segle XI [*Mora 2010*: § 2.1].

* *la Coma* Potser no es refereix al mateix lloc que el topònim actual.

* *Colla (Qualla)* Segurament identificable amb el component *Culla* esmentat més amunt a l'entrada *Castellar*.

la Coromina de Ramon Berenguer

∗ *lo Congost*

∗ *Fornó (Fornon)* [OC: Fornó] ho deriva de *forn*, en el sentit de 'coveta'.

∗ *l'Horta*

∗ *lo Juncar*

lo Molí de Ramon Berenguer

lo Morer

les Olives del Vescomte

∗ *les Parets*

la Peixera de Molí

les Peres de Rotlan

Radiguer Segons [OC: Raiguer, Reguer], significaria la falda o peu d'una muntanya.

Reguer Segons la mateixa referència, podria ser una evolució del topònim precedent.

∗ *Sarrat* En singular i sense article (com en el document) aquest topònim designa la part del poble situada entre l'església i el castell.

∗ *Sojorn*

la Torre de la Riba

la Torre de Ramon Berenguer

∗ *Tueres* Actualment designa el coll per on passa la carretera L-910 per arribar a Os des de la C-12. En el document apareix com a nom d'aquest coll i també com a nom de partida.

∗ *Valluminà* Correspon a l'actual partida de *Llumenar*.

Vedre Segons [OC: Vedre], derivaria de *vetere*, 'vell'.

Vilars Actualment aquest topònim designa el barranc on es troba el conegut abric amb pintures rupestres prehistòriques. En el document fa referència a un altre lloc, de la partida de *Sojorn*.

La toponímia actual encara inclou un *Barranc de Sant Pere* que creua la partida de *Llumenar* d'E a O. Aquest topònim seria testimoni del fet que l'abadia de Sant Pere d'Àger tenia diverses propietats en aquesta zona, segons consta en el document **8**.

La llista precedent es refereix diverses vegades a un Ramon Berenguer, el qual tindria una torre, una coromina, un molí amb la seva cèquia i diverses altres propietats. De ben segur que es tracta de Ramon Berenguer II d'Àger, que tenia molts dominis entre la Vall d'Àger i Balaguer i en el seu testament de 1158 deixava el castell d'Os, entre altres, a la seva filla Berenguera [*Mora 2021*:

doc. 1]. En les donacions de 1116 (doc. **1** i **2**) apareix acompanyat de Bernat Berenguer, que deu ser el seu oncle d'aquest nom (vegi's [*Mora 2023*]).

Un punt especialment destacable del document **8** és el fet que esmenti la mesquita. Concretament, diu que unes certes cases del poble estaven situades "a prop de la mesquita" [**8**: lin. 79]. Òbviament, no se'n dedueix pas que la mesquita estigués dempeus. Segurament ja estava derruïda. Però encara hi havia record de la seva ubicació. I estem parlant de poc després de l'any 1172 (vegi's la discussió que acompanya la transcripció del document) quan ja havien passat 56 anys des de l'entrada dels cristians. El que sí que sembla que se'n dedueix és que no s'havia construït cap església que ocupés totalment el lloc de la mesquita, ja que d'haver estat així llavors el document hauria dit que les cases en qüestió estaven situades "a prop de l'església" (i hauria especificat quina, si no fos la principal).

En qualsevol cas, aquesta referència a la mesquita concorda amb el caràcter especialment musulmà que el 1116 hauria motivat la denominació de "castrum malignum".

DOCUMENTS

Figura 2: Document **1**, pergamí original
© *Biblioteca de Catalunya*, pg. 166 (reg. 4158)

1

15 abril 1116

El vescomte Guerau Ponç [II de Cabrera] fa una donació a cinc homes que li han facilitat l'entrada al castell d'Os. Concretament, els dona sengles masos al terme d'aquest castell i sengles cases a la vila. També els dona un molí que hi ha als sols del poble i el forn de la vila. Els masos són concedits amb privilegi de franquesa, llevat que han de pagar delme i primícia a l'església de Sant Pere d'Àger. D'altra banda, el vescomte se'n reserva el dret de tanteig.

▸ O Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, pg. 166 (reg. 4158).
Not. dors. : *Donacio optima facit pro monasterio Agerense*.

× A Segle XIV : *Àger, Cartulari*, doc. 12, f. 5r.

α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 133.

β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 166.

a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 229.

Les signatures de Berenguer i Ramon de Curià (*Curidan*) que hi ha al final de les línies 28 i 29 semblen haver estat afegides posteriorment: d'una banda, estan escrites d'una ma diferent a la resta del text (noti's, per exemple, la diferent manera de marcar el punt NE de *Sig+num*, o la diferent forma de la lletra *g*). d'altra banda, es troben a final de línia, aprofitant uns espais que haurien quedat lliures; finalment, la segona es troba després de la signatura de confirmació de l'abat d'Àger, en un lloc que no és adient per a la signatura d'un testimoni. Tot plegat deu tenir a veure amb el fet que 56 anys més tard (doc. **5**) dues persones amb aquests mateixos noms i cognoms retornaven aquest pergamí a l'abadia d'Àger i li cedien el delme dels masos francs.

[1] *Hec est carta donacionis que facio ego, Gerallus, vicecomes, ad te, Petro Geralli, filioli*[a] *meo, et Berengario* |[2] *Raimundi et Guilelmo Bernardi et Petro Johanni et Bernardo Petro pro hanc causam magnam fecistis, qua¦re¦* |[3] *Christum induistis et castrum malignum cum filiis Agarenorum destruistis, et filii Dei esse voluistis, et Christi-*|[4]*anitatem bonam in ipso castello misistis, et Deum hereditare voluistis, et ad nobilissimum vicecomitem* |[5] *intus castrum quod vocitatur Os eum cum suis hominibus ibi misistis, et malignam gentem aprehendere* |[6] *fecistis.*

Propter hanc fidem maximam quam fecistis, dono vobis in supra dicto castro de Hos quinque bonas |[7] *mansi[on]es, meliores quam ibidem sunt, cum suis terminis et pertinentiis, cum exiis et regressiis que* |[8] *pertinen[t] vel pertinere debent ad unu[m]quemque*[b] *mansium, cum suis alodis cunctis, cultis vel heremis,* |[9] *et cum hereditatibus cunctis et istas mansiones supra dictas.*

In primis illa que fuit de Muza |[10] *Abingomar, et alia de Abchandin, et de Ceuihc*[c]*, et de Velax, et de Mutarif, et cum uno* |[11] *molendino qui est subtus villa et*

illo forno de villa. Et super hoc dono intus in eodem ca-|[12]stro mansiones quas terminavi vobis. Et istis affrontacionibus: de una part vicecomite, de |[13] alia Guilelmus Guitardi, de IIIª Bernardus Berengarii.

Et ideo dono vobis in tali modo ut non |[14] faciatis ullum censum a nullo homine vel femina, [ni]si tantum decimas et primicias, quam |[15] retineo de istos quinque mansos ad opus Sancti Petri Agerensis ęcclesię. Et habeatis ingenuum |[16] et liberum, sine ulla reservacione, vos et posterita vestra. Et super hoc totum ego, Gerallus, |[17] vicecomes, retineo ibi in hos mansos ut non possitis vendere nec in alinenare a nullo |[18] homine vel femina nisi ad me et posterita mea qui tenuerint ipsum castrum. Et ego et |[19] aud illum cui dubitavero tantum eis[d] *demus precium si volunt vendere quam de aliis ho-|[20]minibus possint inveniri. Et si ego nec posterita nolo comparare, abeatis licentiam |[21] vendere ad ipsos meos pagaesses de Os.*

Et est manifestum quod si ego, donator, aut ullus |[22] homo vel femina qui ista carta d[o]nacionis [et] franchitatis inquietare voluerit, in duplo |[23] vobis componat, cum omni sua melioracione. Et in antea ista carta firma et stabilis per-|[24]maneat, modo vel omnique tempore, et non sit disrupta.

Facta ista carta donacionis anno |[25] VIIIº regnante Ledouico rege, die XºVIIº kalendas mai.

Sign+um Gerallus Poncii, qui |[26] ista carta mandavi scribere et testes firmare rogavi. Ermengaudus + |[27] comes Urgellensi.

Sign+um Guilelmi Guitardi, sign+um Reimundi |[28] Berengarii et Bernar+di Berengarii. [e]*Sig+num Berengarii de Curidan.*[e]

[29] *Bernardus, abbas Agerensis ęcclesie, qui hoc confirmo.* [e]*Sig+num Raimundi de Curidan.*[e]

[30] *Petrus Raimundus, subdiachonus, rogatus scripsit et hoc* (signe) *fecit.*

[a] *filiolus*: fill de baptisme [*MLLM*] [b] Ad lit.: *unuquemque* [c] O bé *Ceiuhc* [d] a: *ei* [e] D'una altra ma

2

12 juny 1116

El vescomte Guerau Ponç [II de Cabrera] dona a l'església de Sant Pere d'Àger l'església d'Os, junt amb les rendes que li pertanyen, així com els cementiris. També li dona el delme de la seva dominicatura i un mas que havia pertangut al musulmà Exem. Aquesta donació la fa en les mateixes condicions que les que havia fet a la mateixa església el seu avi Arnau Mir [de Tost]

► P Lleida, *Arxiu Capitular*, pg. A 898. Not. dors.: *Vide hanc donacionem quam Gerallus, vicecomes, facit ecclesie Ager¦ensse ·· 5 ch ··¦ vicecom¦ ·· 6 ch ··¦ neptus sive net Arnaldi Mironis de Tost*.

▷ Q *Ibidem*, pg. 888. Not. dors.: *Donacio facta per Gerallum, vicecomitem, ecclesie Agerensi de ecclesia ville Ossis*.

α 1766/68, Jaume Caresmar, *ex* P : *Compendi*, doc. 76.

β 1766/68, Jaume Caresmar, *ex* Q : *Compendi*, doc. 366.

γ 1768/70, Jaume Caresmar, *ex* α, β : *Resumen*, doc. 168.

a 1806–7, Jaime Villanueva, *ex* P : *Viage Literario a las Iglesias de España. Tomo IX: Viage a Solsona, Ager y Urgel*, doc. 20 (p. 267–268).

b 2011, Ramon Chesé, *ex* P, Q : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 232.

[1] *Quoniam pro certo legibus censetur ut quecumque res sanctis Dei baselicis aut per principum aut eorumlibet fidelium donaciones collate*[a] *reperiuntur votive ac potencialiter mearum jure irevocabili modo legum eternitate firmetur. Idcircho, in nomine Domini,* |[2] *ego, vicecomes Gerallus Poncii, recognoscens magna beneficia Dei, qui mihi dat victoriam super gentem sarracenorum, dando*[b] *mihi castra et municiones eorum reddetis gracias Majestatis ejus, promta mente et spontanea voluntate,* |[3] *domino Deo dono et ecclesie Sancti Petri de Àger in castrum quod dicitur Hos, quod abstuli per Dei graciam de potestate paganorum, ipsam ecclesiam cum primiciis et oblacionibus aut defunccionibus,* [c]*cum cimiteriis quas fuerunt et sunt et erunt,*[c] *cum universis redditibus que pertinent vel pertinere debent* |[4] *ad jam dictam ecclesiam, et cum aliis ecclesiis que fuerunt* [c]*et erunt*[c] *infra terminibus*[d] *ipsius castri similiter concedo. Simili modo, de ipsam dominicaturam quam ego retineo ad opus meum, dono ipsum decimum quod*[e] *inde exierit ad supra dictum Sanctum Petrum. Et insuper* |[5] *dono unum mansum in ipso castro jam dicto de Hos*[f] *ad jam dictam ecclesiam Sancti Petri, qui olim fuit de agareno nomine Exem,* [c]*cum totum suum alodium quod tenebat ipso die quod Hos fuit captum,*[c] [g]*sic dono cum universum suum alodium q[uod]*[h] *pertinet ad eundem mansum, et*[g] *cum decimis* [c]*et primiciis*[c] *et serviciis et cunctis redditibus,* [c]*francum t liberum, sine ulla resservacione*[c].

Et |[6] *hanc donacionem confirmo supra dicte ecclesie Sancti Petri sicuti adquisivit avus meus Arnallus Mironi ipsius comitis Ermengaudi Urgellensi, qui sepultus est ante ipsam ecclesiam Sancti Petri, ut omnia quecumque adquisita essent in partibus sarracenorum, tam de* |[7] *ecclesiis* [c]*et de cimiteriis*[c] *quam* [g]*de*[g] [c]*decimis vel*[c] *primiciis et oblacionibus, cum universis redditibus et cum decimis [de]*[i] *suis dominicaturis. Sic quemadmodum*[j] *avus meus Arnallus Mironis concedit, sic concedo et confirmo ad predictam ecclesiam Sancti Petri,* [g]*ita ut nullus abbas possit dare vel alie-*|[8]*nare ad dampnum ecclesie Sancti Petri*[g]. *Et quicumque hanc confirmacionem donacionis temere*[k] *violaverit anatema*[l] *sit et, secundum privilegium predicte ecclesie ad Apostolicis Romane Ecclesie constitutum, a liminibus catholice ecclesie omnino segregetur, et* |[9] *insuper, secundum cannonicas*[m] *instituciones judicetur et in quadruplo componatur.*

[c]*Facta ista carta II idus junii, anno ab Incarnacione Domini MºCºXVIº.*[c]

Sign+um Geralli Poncii, qui hanc donacionem in potestate et in dominio |10 *Sancti Petri trado.*

Sign+um Bernardi Berengarii, sign+um Raimundi Berengarii, sign+um Guilelmi Guitardi, sign+um Raimundi Guilelmi.

11 *Bernardus*[n]*, abbas, qui hoc confir*(signe)*mo*[o]*. sign+um Ermengaudi, Urgellensi comitis.*

12 *Petrus, subdiachonus, scripsit et hoc* (signe)[g] *fecit.*

[a] P: *collatet*; Q: *collate* [b] P: *dando*; Q: *danda* [c] ex Q, manca a P [d] P: *terminibus*; Q: *terminos* [e] P: *que*; Q: *quod* [f] P: *Hos*; Q: *Os* [g] ex P, manca a Q [h] Ad lit.: *que* [i] Afegit per l'editor [j] P: *que admodum*; Q: *quemadmodum* [k] P: *temere*; Q: *temerare* [l] P: *anatema*; Q: *anathema* [m] P: *cannonicas*; Q: *kanonicas* [n] capitals [o] a Q manca el signe

3

3 juliol 111¿6?

Convinença entre el comte Ermengol [VI] d'Urgell i el vescomte [Guerau Ponç II de Cabrera] sobre Os. El comte cedeix al vescomte aquest castell amb tot el que hi té per dret, inclosa la potestat i el domenge. També es compromet a pagar la meitat de les despeses que havia costat la conquesta, a col·laborar en la defensa del castell si aquest fos atacat pels sarraïns, i a pagar cada any a Tartareu 25 sous, 3 cafissos de blat i mig de forment (no s'especifica el perquè d'aquest pagament). A la mort del vescomte, podrà seguir tenint el castell de la mateixa manera el seu fill a qui ell el deixi.

- ▸ O Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, pg. 168 (reg. 4058).
- A 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 2138.
- α 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 180.
- a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 231.

1 *Hec est convenientia que est facta* |2 *inter illo comite et illo vice-*|3*comite IIIº die intrante jul[io]* |4 *de Os.*

Mittet ille comite Er-|5*mengaudo ad illum vicecomitem* |6 *Os, cum quantum ibi habet per* |7 *directum, in pignora, et la po-*|8*testate et*[a] *el dominico. ??osque ¿ei?* |9 *emendet ¿de?*[b] *la missione que* |10 *habet ibi missa ille vice-*|11*comite, de avere nec que ibi* |12 *mitterat, que li emend[et]* |13 *ille comes la medietas,* |14 *ac si como ille vicecomes* |15 *lo se metterat in vero,* |16 *aut unum de suis filiis,* |17 *per sacramentum pla¿n?um*[c] *sine*

ba-|18talia. Et si de illo vicecomi-|19te mens venia, si lo habet |20 ille suus filius cui ille lo |21 jachiat[d]*. Et si sarracenos |22 guerriant Os, que ille comes |23 en vallat ad illum viceco-|24mitem per fidem et sine enga[n], |25 et non faciat pacem de [Ur]-|26gello dementre que Os |27 est in guerra. Et quod do-|28net cata annum ille |29 comes in Tartarentz |30 XXV solidos et III caph[iz] |31 de blato et medium de |32 tritico, et quod siat |33 datum de Sancti Johanni usque |34 ad Sancta Maria de media-|35to augusto.*

36 *Facta est*[e] *ista convenientia |37 in presencia de Miró Arnald |38 de Concabella et de Arnaldo |39 Berenguer et de Petro Berenguer de Angularia |40 et de Ponz Bernard et de |41 Guilelm Guittar.*

42 +

[a] A: *de* [b] Esmenat [c] A: *planarum* [d] *jaquir*: deixar [*DCVB*] [e] Manca als exemplars A i a

4

25 setembre 1152

Arnau, abat de Sant Pere d'Àger, conjuntament amb els canonges de dita església, donen a Pere Bovet i la seva esposa, Ermengards, una terra per fer-s'hi una casa a Valuminà i un llinar davant del poble.

- ▸ A 1275 o 1276, febrer, 20, còpia feta per Arnau d'Alòs, prevere, per ordre de Guillem, rector d'Os : Lleida, *Arxiu Capitular*, pg. A 680.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 368.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 214.
- a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 308.

2 *Sciatur a·ccunctis hominibus, tam |3 presentibus quam futuris, quod ego, Arnallus, abbas, cum conventu Sancti Petri, sum donato[r] |4 tibi, Pere Bovet, et conjux tua, Ermengarts, per hanc sripturam*[sic] *donacionis nostre |5 damus vobis ipso nostro alaudio quem habemus in Os vel in suis terminis, simili-|6ter cum ipssis mansionibus quas ibi habemus, et damus vobis de jam dicto alaudio un[a] |7 terra per chasaladge et uno linar.*

Et prenominatim est ipsa terra ad [V]aluminà[a]*. |8 Afrontad de una parte in Radiger, de alta*[sic] *in terra de Guilelmo Atto, de tercia in |9 torente. Et ipso linar, qui est ante villa, abet affrontaciones, de una par-|10te in vinea Ramon Franh et Ponz Franch, de alta*[sic] *in linar de Bernad Pere |11 de Sancta Lezinia, de tercia in linar de Boschet.*

Hoc autem damus tibi, Petro, et uxo[ri] |12 tua totum ab·integro ad vestrum proprium alaudium. Et de alium[b] *alaudium prescriptum |13 retinemus de totum ab·integro*

quintam partem, et [in] ipso molino terciam partem, |[14] et de olivariis medietatem de illas que hodie sunt vel antea erint. Et |[15] si vinea volueritis plantare vel volueriti[s], habeatis eas ab·in[te]gro et de-|[16]tis nobis bibere vel hominibus nostris per totum tempus. Et de altas[sic] *arbores quas |[17] in illo alaudio jam dicto plantaveritis vos nec vestra posterita habeatis ab |[18] integro. Et hoc abeatis ad nostrum servicium. Et sicut scriptum est superius et dicta-|[19]tum, ita vobis dono ego, Arnaldus, vel canonicis aliis Sancti Petri, tibi, Petro |[20] jam dicto, cum uxore tua, Ermengards, ut habeatis ad vestrum proprium |[21] alaudium vos omnisque posteritati vestre cui vos dimisseritis au·du-|[22]bitaveritis, sine tantum quod non possitis dividere inter filios aud filias, |[23] set unum eligatis filium ad*[c] *filiam qui teneat et hab[e]at*[d] *et possideat |[24] predicta omnia supra scripta et det nobis directis nostris quomodo supra scrip-|[25]tum est. Et alium*[e] *habeatis ad servicium et fidelitatem de abbate Sancti Petri, |[26] vel successore suo vel aliorum cannonicorum, vos et vestros qui post |[27] vos venerint.*

Et Guilelmo Raimundo sit domino et potentissimo |[28] de hoc totum supra scriptum, sine blandimento de Petro, vel uxori sua, de |[29] illa vel de alia que unquam åhab[ue]rit[f]*. Et Majenza, mater sua, si-|[30]militer habeat ipsam donacionem quomodo Guilelmo Raimundo in vi-|[31]ta sua.*

Acta ista carta VII° kalendas octobris, anno ab Incar-|[32]nacione Domini M^{o}C^{o}LII°.

Sig+num ego, Arnallus, abbas, |[33] qui hanc cartam mandavi scribere et testes firmari firmarique |[34] rogavi. Sig+num Guilelmo, priori, sig+num Bernar-|[35]do, preposito, sig+num Petro, [prior] Monmagastrensis, sig+num |[36] Raimundo Arnaldo, sig+num Petro Sancti Justi, sig+num |[37] Guilelmo Raimundo. Isti sunt testes, visores et auditores et |[38] donatores, cum earum exiis vel regressis et suis pertinenciis, |[39] de hoc totum quomodo superius est scriptum.

Sig+num Raim-|[40]undo Berengario, sig+num Berengarii de Torro[j]a[g]*, sig+-|[41]num Pere de Clarmont.*

[42] *Raymundus, levita, rogatus fuit et scripsit et suum proprium |[43] signum* (signe) *fecit.*

[a] Ad lit: *Maluminà*, deu ser un error del copista [b] Aut *altum* [c] Per *aud* [d] Ad lit.: *habat* [e] a: *ab hinc* [f] Ad lit.: *habeurit* [g] Ad lit: *Torrota*, deu ser un error del copista

5

14 abril 1172

Berenguer de Curià i el seu fill Ramon retornen a l'església de Sant Pere d'Àger la donació que el vescomte Guerau Ponç [II de Cabrera] havia fet a dita església

del delme de cinc masos francs de Os. A més de retornar la part que ells rebien d'aquest delme, també en retornen la carta de donació, on s'anomenen els cinc sarraïns que havien tingut aquests masos.

- ▸ O Lleida, *Arxiu Capitular*, pg. A 434. Not. dors.: *Donacio et reddicio de V^e fra[n]ch[?]iis de Os per Berengarium de Curidan facta ecclesie Agerensi.*
- × A Segle XIV : *Àger, Cartulari*, doc. 4, f. 3r.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 367.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 296.
- a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 439.

[1] *In nomine Domini. Notum sit cunctis, presentibus et futuris, quod ego, Berengarius de Curidan, et Raimundus, filius meus, damus et laudamus atque |[2] redimus donum quod Gerallus Pontii dedit ecclesie Sancti Petri de quinque francs de Os, et cartam quam fecit illis, nominatim de quinque sarracenis et omnes |[3] hereditates quas ipsi tenebant et habebant illorum capudmansum. Totum ipsum decimum quod inde exierit sicut superius est scriptum, ita damus et redi-|[4]mus ac difinimus omnes nostros directos de ipso decimo quod exierit de ipsos capudmansos et de omnes hereditates quod pertinet ad illos, sicut nos nec poste-|[5]rita nostra hunquam habebimus nec habere debemus, Domino Deo et Sancto Petro in manu Raimundo, abbatis omniumque canonicorum. Et de nostro jure in vestro |[6] tradimus dominio et potestate. Hoc autem facimus pro anima matris mee et fratris mei et pro animabus nostris omniumque parentorum nostrorum.*

Actum est hoc XVIII |[7] kalendas madii, anno ab Incarnacione Domini M^o C^o LXX° II°.

Sig+num Berengarii de Curidan, sig+num Raimundi de Curidan, |[8] nos qui hanc cartam jussimus scribere et testes firmare rogavimus et propriis manibus firmavimus. Sig+num Berna[r]di de Pi-|[9]nana. sig+num Pere Bovet, sig+num Guilelmus, sacerdos.

Pontius[a]*, levita, qui hoc scripsit sub die et anno |[10] quo su*(signe)*pra.*

[a] a: *Petrus*

6

3 juny 1173

Ramon de Sant Llorenç i la seva esposa Caritat junt amb els seus fills i filles, reconeixen que el delme dels cinc masos francs de Os pertany a l'església de Sant Pere d'Àger, d'acord amb la donació que en va fer el vescomte [Guerau

Ponç II de Cabrera]. Es donen els noms dels cinc sarraïns de qui provenien aquests masos.

▸ O Lleida, *Arxiu Capitular*, pg. A 11.
Not. dors.: 1. *Carta ex V franquis de Oss.* 2. *Carta com en Ramon Sanctlorenç e sa uxor, castlà de Os, renuncien a tot lo dret que pretenien haver en lo del[me] de V capmasies.*

× A Segle XIV : *Àger, Cartulari*, doc. 6, f. 3v.

α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 87.

β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 48 de l'apèndix.

a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 457.

[1] *Sciatur a cunctis presentibus et futuris quod ego, Raimundus Sancti Laurentii, et uxor mea, Karitas, et filii mei ac filie |[2] difinimus Domino Deo et ecclesie Sancti Petri in manu Raimundi, abbatis, et aliorum cannonicorum, omnem decimum |[3] quod exierit vel exire debet de ipsis franchs de Os, quod dompnus vicecomes dedit ecclesie Sancti Petri, vi-|[4]delicet de V^{e} capudmansis, cum omnibus hereditatibus suis quod pertinent aut pertinere debent ad eosdem |[5] capudmansos, nominatim de Muza Abin Gomar, et de Abchandin, et de Ceuich*[a]*, et de Velax, et de |[6] Mutarif. Sicut superius scriptum est, ita difinimus prefate ecclesie et Raimundi, abbatis, et successoribus suis |[7] prescriptum decimum et caputmansos, sine ulla reservacione, per secula cuncta, per fidem, sine omni malo |[8] ingenio, ut amplius non requiramus nec teneamus nec possideamus nos nec omnis posteritas nostra.*

[9] *Actum est hoc III° nonas junii, anno ab Inca[r]nacione Domini M^{o}C^{o}LXX°III°.*

Sign+um Raimundi |[10] Sancti Laurentii, sign+um Karitas, nos qui hanc cartam jussimus scribere et testes firmare |[11] rogavimus. Sign+um Raimundi, filii nostri, sign+um Bernardi, sign+um Petri, |[12] sign+um Geralli, sign+um Dulcia, sign+um Ermessendis, sign+um |[13] Sanzie, sign+um Berengarie, nos in simul qui hoc laudamus et firmamus atque concedimus.

[14] *Sign+um Arnalli Sancti Laurentii, sign+um Guilelmi, fratri suo, sign+um Berna[r]-|[15]di Aggerensis, sign+um Beó. Isti sunt testes.*

[16] *Bernardus, levita, rogatus scripsit sub die et anno quo* (signe) *supra.*

[a] O bé: *Ceiuch*; a: *Caiuch*

7

15 març 1174

Ex α: *Ramon de Claramunt dóna a l'església de Sant Pere d'Àger la part que tenia del delme dels cinc masos francs de Os, a saber, un sisè.*

× A Segle XIV : *Àger, Cartulari*, doc. 5, f. 3r.
▸ α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, f. 531r.
β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 301.
γ 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 467.

8

post 1172, *circa* 1172–74

Relació de les propietats que l'església de Sant Pere d'Àger tenia al terme d'Os.

▸ O Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, pg. 153 (reg. 4003). Not. dors.: *In presenti rotulo continetur terre et alodia que ecclesia Sancti Petri Ageris habet in termino de Os*.
α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 2182.
β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 179.
a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 453.

Caresmar (β) s'inclina a creure que aquest document és coetani dels **1–3**. Concretament diu: *No tiene fecha alguna, pero su letra y estilo parecen de estos tiempos. Y también porque haze memoria de la mezquita como ahún estaba en pie*. Tanmateix, el document no diu pas que la mesquita estigui dempeus; en casos com aquest podria ser perfectament que ja estigués derruïda però encara es tingués memòria de la seva situació.

Chesé (a, p. 83) s'inclina en canvi per les rodalies de 1173, en què l'abat d'Àger, Ramon, estava especialment actiu en la recuperació de diversos drets que havien estat arrabassats la seva església, com es fa en el cas d'Os en els documents **5–7**. Tot i que algunes de les persones esmentades en el document poden situar-se en dates anteriors, Chesé argumenta amb raó que l'especificació de finques en termes dels seus propietaris no ofereix cap garantia que les persones esmentades fossin vives.

El fet que el document citi el delme dels masos francs (*cum decima illarum mansionum*, al final) recolza la tesi de Chesé, ja que l'abadia d'Àger no era conscient de tenir aquest delme fins 1172 (vegi's el capítol 4).

[1] *Hec est memoria de illo alodio de Oss* |[2] *qui est Sancti Petri de Àger.*

In primis, I[a] |[3] *terra a Sogorn*[a]*. Adfrontat ab oriente in* |[4] *Vilars, de meridie Pere Johan, occiduo in Radiger, ab aquilone* |[5] *Guilelm Bernard.*

Et alia terras[sic] *ad illas Parets.* |[6] *Ab oriente in Radiger, meridie Berenger Bernard,* |[7] *ab occidente via, ab aquilone via.*

Et alia ad illa |[8] *Turre de illa Riba. Ab oriente [via], de meridie et occidente Ramon* |[9] *Berenger, ab aquilone Pere Johan.*

Et alia terra ultra |[10] *illa Turre de illa Riba. Ab oriente et meridie et occidente in* |[11] *Ramon Berenger ad illa Coma.*

Et I linar |[12] ad illa Pexera de Molin. [b] *Ab oriente |[13] in linar de Bertran de Àger, meridie Arnall Ceba, |[14] occiduo in Reger*[c]*, ab aquilone Guilelm Bernard.*

Et alio |[15] ad illa Turre de illa Riba. De meridie Ramon Berenger, |[16] occiduo Guilelm Ramon Claver, ab aquilone Pere Geral.

[17] *Et alio suptus turre de Ramon Berenger, cum*[d] *|[18] illas olivas. Ad oriente in torrente, de meridie |[19] in linar de Rodllan de Blanchafort, |[20] ab occidente in via, aquilone Pere Johan.*

Et I linar |[21] ubi dicunt olivas de vicecomite, |[22] cum III olivarios. Oriente via, meridie Pere Johan, |[23] occidente Martin Johan, aquilone n·Odaç.

Et I sort |[24] a turre de Ramon Berenger. Ab oriente in spon-|[25]na cum I olivà, meridie Johan Pere, occidente via, |[26] aquilone Johan Pere.

Et illo Junchar ultra illo |[27] Reger. Oriente in Vedre, occiduo in torrente, a |[28] aquilone Pere Johan. Cum Iº ortal qui est deinde. |[29] Ab oriente in torrente, ab occidente via.

Et I linar |[30] ad Fornon, cum VII olivarios. Ab oriente |[31] Arnall Barbachana, meridie Ramon de Clarmont, |[32] occidente cequia, aquilone Guilelm Bernad.

Et illo Mo-|[33]lin cum illo linar in quo est fundatus.

Et I |[34] linar ad illo Morer, cum IIII olivà[s]. |[35] Ab oriente Guilelm de Sancta Lizinia et Benard |[36] Guiem, meridie via, occiduo in Barbachana, aquilone |[37] Pere Gerall.

Et II ferragenals ⌊cum olivaria[e]*⌋, unus |[38] suptus cequia ⌊et⌋ alius super cequia. Oriente in Ramon |[39] Berenger, meridie et occidente via, aquilone Johan Pere.*

[40] *Et I linar ad connamina de Ramon Beren-|[41]ger. Oriente in linar de n·Odaç, meridie in linar |[42] de Bernard Pere, occidente in linar de Arnall Mir |[43] de Casserras, aquilone in linar de Ramon Berenger.*

[44] *Et I linar ubi dicunt ad illas Peras de |[45] Rodllan, cum illas olivas. Oriente in torrente, |[46] meridie in linar de Rodllan, occidente in linar de |[47] Bernard Arnall, aquilone Guilelm Bernard.*

Et Iª |[48] vinea prope illo linar. [f]

[49] *Et II linars a Valluminà, unus sup-|[50]tus cequia et alius super cequia. Ab oriente Ber-|[51]nard Guiem, de meridie in Rodllan Baralla |[52] et in Bertran de Àger, ab occidente in Reger, |[53] ab aquilone Arnall Ceba, et Arnall Ramon.*

Et I terra |[54] a Valluminà. Ab oriente in Radiger, de meridie |[55] Bernard Bernard, occidente via, aquilone Arnall |[56] Ceba.

Et alia terra in eodem loco ultra [g] *|[57] Reger. Oriente Reger, meridie in vinea, ab occidente |[58]* [h] *ab occidente in Vedre, ab aquilone*[i] *|[59]* [j]

Et II terras ad illo |60 Congost, Iª ultra illo Reger, alia[k] deinde. |61 Adfrontat ipsa Iª ab oriente in Reger, de |62 meridie et occidente et aquilone in Vedre. Ipsa alia ab |63 oriente in via que venit de Qualla, de meridie et occidente |64 et aquilone Vedre.

Et alia terra ad illas Pa-|65rets super illo Congost. Ab oriente in Radiger, |66 occidente in Congost, aquilone Pere Johan.

Et alia sort |67 ad illo Castellar. Oriente sponna, meridie Pere |68 Johan, occidente Radiger, aquilone Guilelm Ramon Claver.

69 *Et alia terra a Valluminà, ultra Reger. |70 Oriente Reger, meridie* [l] |71 [m]

Et alia terra ultra collum de |72 Tueres. Ab oriente in torrente, meridie Mir Gui-|73ribert, occidente via, aquilone Pere Johan. [n]

Et I ka-|74sa in illo kastro. Ab oriente via, meridie Guilelm de Scenta [o] *|75 Lizinia, occidente in ¦m¦ur, ab aquilone Guilelm Arnal.*

76 *Et unas kasas in media villa. De meridie in n·Odaç, |77 occiduo in forn, aquilone via.*

Et unas kasas cum illa turre. |78 Oriente via, de meridie Fertung Dat, occiduo Guilelm Ramon Claver, |79 aquilone mur.

Et alias kasas prope meschita.

Et I era |80 ad Collo. Oriente Pere Johan, meridie Rodlan de Blancafort, occiduo |81 Bernard Pere, aquilone Johan Pere.

Et I terra ad Sarrad. Oriente Guilelm |82 Ramon Claver, meridie in Pere Johan, occiduo Reger, aquilone Arnall |83 Ramon.

[p] *Et I linar ad Fornon, adfrontat ab oriente Arnall |84 Barbachana, meridie Ramon de Clarmont, occidente chequia, |85 aquilone Guilelm Bernad. Cum VII olivàs.*

86 *All*[q]

87 *Mir Ramon ipsum decimum de illo alaude de |88 Os.*

In primis, I terra ad scechia. Ab oriente in cechia, |89 ab occidente Bernard Guiem, aquilone via.

Et I linar ad Font. |90 Ab oriente in Reger, ab occidente Pere Johan, aquilone Gombald |91 de Scenta Lizinia.

Et I terra a Val Luminà. Oriente |92 Radiger, ab occidente via, aquilone in Radiger.

Et alia |93 terra ubi dicitur a Congost. Ab oriente Ramon Giem de Conques, |94 de meridie via, ab occidente Bernat Giem, aquilone Coma.

Et II |95 linares ad illa Orta. Adfrontat ab oriente ipso uno in |96 ger[r]*, de meridie Guilelm Ramon Claver, ab occidente via, |97 ab aquilone Bernad Bernad.*

Afrontad ipso alio linar |[98] *ob oriente in cechia de molí de Ramon Berenger, de* |[99] *meridie Guilelm Ramon Claver, ab occidente via, ab aquilone* |[100] *Bernad Arnall.*

Et I terra prope Tueres. Ab oriente |[101] *coma, meridie Mir Guiribert, occidente Guilelm Ramon Clave-*|[102]*r, aquilone via.*

Et cum decima illarum mansionum [s]

[a] a: *Fogorn* [b] Espai en blanc d'uns 7 ch [c] a: *Roger* [d] Duplicat en començar la línia següent [e] a: *olivaris* [f] Segueixen dues línies en blanc [g] Passa a un segon troç de pergamí [h] Espai en blanc d'uns 10 ch [i] a: *ab aquilone Congost* [j] Espai en blanc d'uns 12 ch [k] a: *altera* [l] Espai en blanc, uns 16 ch [m] Espai en blanc, uns 8 ch [n] Segueix d'una altra ma [o] Passa a un tercer troç de pergamí [p] Ja ha sortit abans [q] Escrit de manera clara i a una altura equiespaciada respecte els paràgrafs anterior i posterior; significat desconegut [r] Significat desconegut [s] El text continuava, però el pergamí està tallat; a la vora inferior s'hi veuen els extrems superiors dels traços de la línia següent

9

27 gener 1193

Ramon de Curià (Curridà) confirma la donació de dos homes a l'església de Sant Pere d'Àger. Aquesta donació s'havia concedit feia temps (doc. **5**?) *per les ànimes de la mare i germà de dit Ramon, però les necessitats d'aquest havien motivat que retingués dits homes.*

- ▸ O Lleida, *Arxiu Capitular*, pg. A 357.
- α 1766/68, Jaume Caresmar : *Compendi*, doc. 2420.
- β 1768/70, Jaume Caresmar : *Resumen*, doc. 390.
- a 2011, Ramon Chesé : *Col·lecció Diplomàtica*, doc. 601.

[1] *Notum sit cunctis quod ego, Raimundus de Curridà, non invitus set spontanea volumptate et bono animo reddo*[a] *et dono atque* |[2] *difinio ipsos homines quos pro animabus matris et fratris mee fuerunt datos Domino Deo et Aggerenssi ecclesie et ego, predictus Raimundus, causa necessitati[s]*[b] |[3] *accepi illos. Modo autem, recognoscens ego, prescriptus Raimundus, beneficia Dei, sicut predictum est reddo et dono atque difinio prelibatos homines Domino Deo* |[4] *et Aggerenssis ecclesie in manu Arnalli, abbatis, aliorumque ejusdem loci cannonicorum, bono animo, per secula [c]uncta. Tali videlicet racione ut prefat[a]* |[5] *ecclesia habeat et possideat illos absque ulla diminucione vel retencione. Et ego, predictus Raimundus, convenio Domino Deo et Aggerenssi ecclesie* |[6] *ut de cetero non habeam neque possideam eos, nec ullus posteritatis mȩȩ, set prefata ecclesia, sicut prenotatum est, habeat et possideat* |[7] *predictos homines, hoc videlicet totum quod ego, Raimundus, habeo vel habere debeo in illis.*

Et est quidam illo¦rum¦ in Algerre, qui vocatur |[8] de Frabegada, quem ego feci de dominicatura mea, et dat mihi decimum totum et pernam si occiderit porcum, et si non III ga-|[9]linas, et III galinas per castellaniam et pregariam totam, et omne hoc quod facere[c] *debet suo seniori. Et alius est in castro de Hos, |[10] qui vocatur Bernardus Malet. Sic dono ego, prelibatus Raimundus de Curridà eos predicte ecclesie, cum omne hoc quod mihi facere |[11] debent, per secula cuncta.*

Actum est hoc VI kalendas februarii Dominice Incarnacionis, anno M^{o}C^{o}XC^o |[12] II°.

Sign+um Raimundi de Curridà, qui hanc cartam mandavi scribi testibusque firmar[i]. |[13] Sign+um[d] *Sancie, uxoris predicti Raimundi, sign+um*[d] *Berengarii, filii |[14] prelibati Raimundi, nos qui hoc laudamus et concedimus et firmamus.*

[15] *Sign+um Arnalli de Stopannà, sign+um*[d] *Guilelmi de z·Al-|[16]gar, sign+um Guilelmi de Mur, sign+um*[e] *Guilelmi de Fe-|[17]nestres. Isti sunt testes.*

Berengarius, presbiter, scripssit die |[18] et anno (signe) *prefixo.*

[a] a: *concedo* [b] a: *in ea necessita[te]* [c] a: *facet* [d] Manca el punt inferior dret [e] Manca el punt inferior esquerre

A Notació

Taula A. Signes utilitzats en la transcripció de textos

Notum sit cunctis	text transcrit
quod ego, Guilelma,	lletres abreujades (en color gris)
uxor B. de Castell.,	abreviatures no desenvolupades
dono a·n Gilabert de Roda	contracció aliena a l'ortografia actual
trametet-nos	guionet normalitzat en lloc d'espai
unam bar¦cariam¦ sitam	lectura incerta
in parrochia [Sancte Eug]enie,	restitució d'un fragment perdut
quam ego [compar]avi	restitució incerta d'un fragment perdut
scu[ti]fero[a]*,*	addició o correcció de l'editor (amb nota explicativa)
alias Se??c.	lletres no resoltes
Adam Rossell ⌊alias de Guilaniu⌋,	addició interlinear, a línia seguida o mitjançant una crida
[·····]	fragment no resolt
[·· 23 ch ··]	longitud aproximada, en caràcters

Taula B. Signes utilitzats en les taules de tradició

O (O' ...)	original(s)
P	exemplar primerenc no pròpiament original
A, B ...	còpies manuscrites
a, b ...	edicions impreses
α, β ...	regestos, extractes i casos similars
▸	exemplar bàsic
▹	exemplar auxiliar
×	exemplar perdut (localització desconeguda)
*	exemplar postulat

B Fonts i bibliografia

[*Ávila 1985*] M. Luisa Ávila, 1985. *La Sociedad Hispano-Musulmana al Final del Califato. Aproximación a un estudio demográfico*. Madrid: CSIC.

[*ACL*] Lleida, *Arxiu Capitular*, Fons de Sant Pere d'Àger.

[*BC*] Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, pergamins.

[*Bíblia*] *Biblia Catalana, traducció interconfessional*.

[*Bellpuig Cartulari*] *Cartophylacium ecclesiæ Sanctæ Mariæ Bellipodii Avellanarum ordinis canonicorum præmonstratensium.* Balaguer, *Arxiu Comarcal de la Noguera*, 200-85-T2.

[*ACB*] Ignasi J. Baiges, Gaspar Feliu, Josep M. Salrach (directors), Pere Benito, Rafael Conde, Víctor Farías, Pere Galceran, Margot Pons, Núria Sadurní, Alberto Torra, 2010. *Els pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, volum 1, volum 2, volum 3 i volum 4. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Àger Cartulari*] Cartulari de Sant Pere d'Àger (segle XIV). Tarragona, *Arxiu Històric Arxidiocesà*, Patrimoni de la Mitra, 1.9.13 (els 10 primers folis estan perduts).

[*Chesé 2011*] Ramon Chesé, 2011. *Col·lecció Diplomàtica de Sant Pere d'Àger fins 1198*, volum 1 i volum 2. Barcelona, Fundació Noguera.

[*Compendi*] Jaume Caresmar, 1766/68. *Compendi de tots los instruments antichs y moderns que s'troban en lo arxiu de la molt insigne iglesia colegiata de Sant Pere de Àger*. Un exemplar a l'arxiu parroquial d'Àger i un altre a Barcelona, *Biblioteca de Catalunya*, manuscrit 941.

[*Corsà 2012*] Jesús Corsà Garrofé, 2012. *El poblament rural andalusí a les Aspres, Nord del districte/taifa de Lleida (finals del segle X – principis del segle XII)*. Univ. Lleida: Tesi doctoral.

[*Crnčević 2000*] Ante Crnčević, 2000. *Induere Christum. Rito e linguaggio simbolico-teologico della vestizione battesimale*. Roma: CLV - Edizioni Liturgiche.

[*DCVB*] Antoni M. Alcover, Francesc de B. Moll, 1930–1962 (1a edició), 1978–79 (2a edició). *Diccionari Català-Valencià-Balear* (10 volums). Palma de Mallorca.

[*García-Oliver 2021*] Ferran Garcia-Oliver, 2021. Els *batiats*, o musulmans convertits: Una altra seqüela de la conquesta i la colonització valenciana. *Anuario de Estudios Medievales*, vol. 51/2, p. 687–711.

[*Hernando 2015*] Josep Hernando, 2015. De l'Islam al Cristianisme. El procés d'integració dels esclaus per mitjà de la religió. Barcelona, segle XIV. *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, vol. 32 (2014–2015), pàgs. 263–284.

[*Ildefons sVIII*] Ildefons de Toledo, segle VIII. *De cognitione Baptismi*. *Patrologia Latina* (ed. J. P. Migne), vol. 96 (1862), col. 111–172.

[*Llombard sXII*] Pere Llombard, segle XII. *Sententiarum libri quatuor* (ed. J. P. Migne, 1841), col. 11–452.

[*López 1994*] Ángel C. López y López, 1994. La traducción de los evangelios al árabe por Isaac ben Velasco de Córdoba en el siglo X a. D. *Boletín Millares Carlo*, vol. 13, p. 79–84.

[*Mora 2010*] Xavier Mora Giné, 2010. *Un poble del comtat d'Urgell: Alberola.* Univ. de Lleida.

[*Mora 2021*] Xavier Mora Giné, 2021–2024. *Jaume d'Alaric i els seus possibles orígens*.

[*Mora 2023*] Xavier Mora Giné, 2023–2025. *Els Àger i Santa Maria de Vallverd*.

[*Mora 2025*] Xavier Mora Giné, 2025. *El procés contra Pere de Palau, batlle de Camarasa, Cubells i Montgai a finals del segle XIII*.

[*MLLM*] J. F. Niermeyer, C. van de Kieft, J. W. J. Burgers, 1976[1], 2002[2]. *Mediae Latinitatis Lexicon Minus.* Leiden: E. J. Brill.

[*OA*] *Institut de Recherche et d'Histoire des Textes* (IRHT). Onomasticon Arabicum.

[*OC*] Joan Coromines, 1989–97. *Onomasticon Cataloniae*.

[*Peñarroja 1993*] Leopoldo Peñarroja Torrejón, 1993. *Cristianos bajo el Islam: Los mozárabes hasta la reconquista de Valencia.* Madrid, Gredos.

[*Poblet*] Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, Sec. Clero, pergaminos.

[*Pocklington 2017*] Robert B. Pocklington, 2017. Toponimia árabe en España, 2: Nombres propios árabes y bereberes en la toponimia andalusí. *Alhadra. Revista de Cultura Andalusí,* vol. 3, p. 59–184.

[*Resumen*] Jaume Caresmar, 1768/70. *Resumen del archivo de la insigne iglesia colegial de San Pedro de Áger en Cataluña.* Un exemplar a l'arxiu parroquial d'Àger i un altre a Madrid, *Archivo Histórico Nacional*, sec. Códices, L. 795.

[*Vallverd*] Xavier Mora Giné, Avel·lí André Gabián, 2019–2025. *Col·lecció Diplomàtica de Santa Maria de Vallverd*.

[*Villanueva 1806–07*] Jaime Villanueva, 1806–1807. *Viage Literario a las Iglesias de España,* Tomo IX. València, 1821.